

Nekoč skriti, danes živi spomin

130. obletnica smrti (proti)komunistike Angele Vode postavlja zrcalo tudi našemu času

Prav na dan, ko smo se spominjali njene smrti (bilo je 5. maja 1985), je bila v Muzeju novejšje zgodovine v Ljubljani ob 130. obletnici njenega rojstva (5. januarja 1892) prireditev v spomin na Angelo Vode, »učiteljico in aktivistko za pravice žensk, predvojno komunistko in povojno antikomunistko«, ki »spada med dvakratne žrtve vodilnih represivnih režimov 20. stoletja: med vojno je bila skoraj leto dni zaprta v nemškem taborišču, po vojni pa jo je na 20 let zaradi 'vohunstva' in 'anglofilstva' obsodilo komunistično sodišče,« kot je bila Angela Vode v nekaj potezah skicirana v vabilu na dogodek; pobudo zanj je dala publicistka Alenka Puhar (v majski številki *Slovenskega časa* smo objavili njen zapis o Angeli Vode).

Več kot le portretno skico pa je ponudilo predvajanje dokumentarnega filma *Odkrivanje skritega spomina Angele Vode*, ki je v letih 2007–2011 nastajal ob robu igranega filma, v katerem je Vodetovo igrala Silva Čušin (oba filma sta na pobudo Jožeta Možine nastala v produkciji RTV Slovenija). Scenarij zanj sta napisali Alenka Puhar in Maja Weiss, slednja ga je tudi režirala. V dokumentarcu nastopa vrsta pričevalcev, ki so Angelo Vode povečini osebno poznali; nekatere pričevalke so se tudi udeležile spominskega predvajanja dokumentarca (Mija Kandus Velikonja, Polonca Steinmann, Angelika Hribar ...).

Strahotna represija nad ženskami

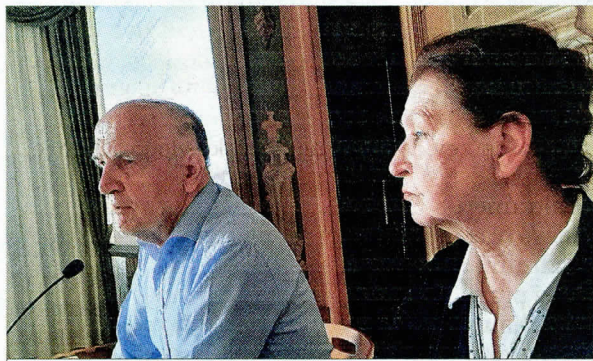
Prireditev v Muzeju novejšje zgodovine pa je presegla spomin le na Angelo Vode, temveč je želela obletnico njenega rojstva uporabiti kot vstopno točko v širši razmislek o povojni komunistični represiji, pri kateri so bile izredno pogoste tarče prav ženske. Ta premislek je omogočilo predavanje celjskega zgodovinarja dr. Milka Mikole, ki je velik del svojega obsežnega zgodovinopisnega opusa namenil prav različnim oblikam povojnega »rdečega nasilja«, kot se glasi naslov ene izmed njegovih odmevnih knjig.

Komunisti so radi poudarjali, koliko so naredili za žensko emancipacijo, kako so jim dali volilno pravico in podobno; to za njimi še danes ponavljajo tudi njihovi ideološki nasledniki. Dejstva pa kažejo, da je med propagandnimi letaki, ki so leta 1945 pompozno oznanjali »Slovenka, prvič boš volila«, in resničnim življenjem številnih žensk, ki jih je revolucionarna oblast v istem času videla kot resnične ali večinoma le namišljene nasprotnice, zevala ogromna in pogosto strahotna vrzel. Prav komunisti so bili, kot oprt na podatke trdi dr. Mikola, tisti, ki so prvič v zgodovini slovenskega naroda v takšnem obsegu in tako nasilno dvignili roko nad slovensko žensko (in pogosto tudi nad slovenske otroke).

To silo se je začelo že leta 1941, ko so revolucionarji oznako

narodnih izdajalcev in sovražnikov, ki je pogosto pomenila smrtno obsodbo, lepili tudi na ženske. Prvi veliki val nasilja nad njimi pa je bil sprožen spomladi in poleti 1942 na t. i. osvobojenem ozemlju v Ljubljanski pokrajini (na Dolenjskem, v Beli krajini, Suhi krajini, na Notranjskem), ko so revolucionarji pobijali cele družine. Teh valov je bilo pozneje še več. Dr. Mikola je posredoval podatek Inštituta za novejšjo zgodovino: med vojno in neposredno po njej so komunisti ubili 2346 žensk in okoli 600 mladoletnih otrok. Prav na tej ravni je, kot je dejal dr. Mikola, slovenska komunistična revolucija pokazala svoj najbolj krvav obraz.

Ženske so se po vojni zelo pogosto znašle tudi v različnih tipih komunističnih koncentracijskih taborišč. Številne so se npr. znašle v uničevalnem koncentracijskem taborišču na Teharjah, od koder se nikoli niso vrnila (dr. Mikola je opozoril tudi na dejstvo, kako so se nad mladimi dekletki na Teharjah izživljali oznovci). Šte-

PREDAVATELJ DR. MILKO MIKOLA IN POBUDNICA SPO-MINSKEGA SREČANJA ALENKA PUHAR / FOTO: MAJA WEISS

vilne ženske so bile žrtve drugih taborišč, npr. koncentracijskega taborišča Strnišče pri Ptujju, ki je bilo namenjeno Nemcem pred izgonom v Avstrijo. Dokumenti, ki jih je predstavil celjski zgodovinar, jasno kažejo, da so bile tam smrtne žrtve ženske v vseh starostnih skupinah – na enem dokumentu sta se tako skupaj znašli 85-letnica in še ne enoletna dojenčica.

Ko morijo telo in duha

Ista zgodba se nadaljuje v kazenskih taboriščih, iz katerih so pozneje nastali kazensko-poboljševalni zavodi oz. domovi. Ženskam je bila namenjena kaznilnica v Begunjah (kjer se je znašla tudi Angela Vode). Prav statistika begunjske kaznilnice kaže na strahoten kontrast med razmerami tik pred drugo svetovno vojno in po njej. Leta 1937 sta bili v Begunjah zaprti 102 ženski, leto pozneje dve več (zapornice sicer niso bile le iz Slovenije, temveč tudi iz Črne gore, Bosne ...). Leta 1948, ko so ženski zapor iz Begunj preselili v Rajhenburg (Brestanica), pa je šlo na pot 449 zapornic, ki so se jim na novi lokaciji hitro pridruževale nove (do konca leta 1948 je bilo v Rajhenburgu zaprtih že več kot tisoč žensk).

Dr. Milko Mikola je pri omembi kaznilnice v Begunjah predstavil

tudi osebno zgodbo ženine tete. Od nje so želeli izsiliti priznanje za dejanje, ki ga ni storila. Da bi jo k temu prisilili, so jo še z nekaterimi drugimi sojetnicami naložili na tovornjak in odpeljali na ustrelitev, ki pa je nato niso izvedli. Ko se je vrnila, je bila duševno kot mrtva, ubili so ji veselje do življenja. Pozneje je, obsojena pred vojaškim sodiščem, prestajala kazen v kazenskem taborišču v Kočevju. Nikoli si ni ustvarila družine, saj ni želela, kot je dejala, da bi njeni otroci doživljali kar koli podobnega ...

Žal se represivna totalitarna domišljija tudi tu ni ustavila. Poleti 1949 so oblasti ustanovile še taborišča za t. i. poboljševalno in družbenokoristno delo. Ženskam je bilo, kot bralci *Družine* dobro vedo zlasti zaradi pričevanja Lidiye Drobnič, namenjeno takšno taborišče v opuščeni kočevski vasi Ferdreng, kjer se je znašlo okoli 700–800 žensk (od dijakinj, ki so jih aretirali dobesedno na cesti, do številnih redovnic). Pred zimo 1949/50 so mnoge med njimi

nato odpeljali v Škofjo Loko, nekatere najbolj »zakrknjene« pa od tam v Rajhenburg, kjer je bila tudi Angela Vode.

Na tem mestu nanižani podatki o komunističnem nasilju nad ženskami so le drobni

kamenčki, ki jih v bolj celovit in žalosten mozaik obsežnejše študije povezuje dr. Milko Mikola; študija bo morda že letos izšla v knjižni obliki.

Iz preteklosti za sedanjost

Morda se marsikateri bralec sprašuje, zakaj v sedanjem trenutku, ki je poln aktualnih domačih in mednarodnih družbenopolitičnih izzivov, ponujamo vpogled v krutosti totalitarne preteklosti. Ali ni tovrstno spominjanje na Angelo Vode in njene sotrpinke namenjeno le samo sebi in ne prispeva ničesar k osvetljevanju in razreševanju realnih problemov ljudi današnjega časa? Vprašanje je bilo zastavljeno tudi na spominski slovesnosti v Muzeju novejšje zgodovine. Pomenljiv odgovor nanj je ponudila režiserka Maja Weiss: ob zgodbah totalitarnega izključevanja iz preteklosti, ki so vodile v hudo trpljenje, se moramo ljudje različnih svetovnih nazorov in ideoloških pripadnosti danes naučiti spoštovanja drugače mislečih in se jasno zavedati: dovolj je prostora za vse. Nekoč skriti, danes pa vsemu navkljub živi spomin na ljudi, kot je bila Angela Vode, je najboljši učitelj za tako demokratično in pluralno držo.

BOGOMIR ŠTEFANIČ

bogomir.stefanic@druzina.si